

*v tiché slzy se celí rozpříváte,
vás já jsem posly volil mezi všemi.
Kudy plynete u dlouhém dálném běhu,
i tam, kde svého naleznete břehu,
tam na své pouťi pozdravujte zemi.
Ach zemi krásnou, zemi milovanou,
kolébku mou i hrob můj, matku mou,
vlast jedinou i v dědicí mi danou,
širou tu zemi, zemi jedinou! –*

Záhada detektivky

Některé literární žánry mají tak dávnou tradici, že vůbec ani nemůžeme tušit, kdy a kde se původně ustavily. A nejen, že to netušíme, ale my to ani nikdy nebudeme moci zjistit, protože jejich původ sahá daleko a hluboko před historickou dobu. Tak například není žádná naděje, že bychom vysledovali počátek slovesných druhů, jako jsou: bajka, modlitba, zaklínadlo, hádanka nebo píseň, ať už píseň taneční, anebo zpěv o hrdinovi. Tyto žánry jsou zachyceny už v nejstarších písemných záznamech lidstva a nadto mají už v těchto nejstarších záznamech všechny znaky zralosti, dokonalosti, dovršenosti.

A musíme tedy soudit, že byly písmem zachyceny jako plně konstituované a po dlouhém předchozím vývoji. Ale i kdyby těchto záznamů nebylo, i kdybychom se nemohli opřít o zápisy pět tisíc let staré – stejně bychom tyto slovesné druhy museli předpokládat. A dokonce ne jen jako pravděpodobné, nýbrž jako samozřejmé. Tento druh slovesnosti se nepochybně zrodil takřka už s řečí samou. Ostatně neznáme lidskou společnost, která by byla tak primitivní, že by jí tyto žánry i některé další nebyly známy.

Na druhé straně jsou ovšem slovesné druhy, které naopak vznikly a mohly vzniknout až v době historické. To znamená až za určitých podmínek civilizizačních, až na určitém stupni vývoje. Jsou to přirozeně především všechny ty literární útvary, které předpokládají „literý“, znalost písma. Hrdinská píseň i epos mohly být a byly kolportovány ústním přednesem a uchovávaly se v lidské paměti bez zápisu. Naproti tomu esej nebo román v dopisech jsou myslitelné jen jako psané.

O těchto samozřejmostech mluvíme proto, abych hodně nápadně demostroval rozdíl mezi slovesnými druhy, ty rozdíl, které si obvykle vůbec neuvědomujeme. Teď jsme se zastavili na rozhraní mezi ústní slovesností a literaturou, a vidíme, že rozdílnost je evidentní, že ústní slovesnost a literatura psaná mají odlišnou povahu a řád. Nám ale nejde o tyto rozdíl všeobecně; nechali jsme je proniknout ke svému vědomí

na elementárním modelu, abychom se mohli nově zamyslet nad jedním jediným a velmi speciálním žánrem – totiž nad detektivkou.

Detektivka – jako povídka i jako román – je literární druh velmi mladý. Tak velice mladý, že čtvrtá pátá generace před námi detektivku vůbec ještě neznala. Ve srovnání se slovesnými druhy dávno předliterárními, předhistorickými, odvěkými – máme tedy před sebou učiněné slovesné batole. Mladší jsou snad už jen ty slovesné formy, které přišly na svět ještě nedávno díky technickým vynálezům – jako třeba rozhlasová hra.

Detektivku ovšem nezrodil a nevedl v život technický vynález. Objevila se na světě v knižní podobě jako kterákoli jiná povídka nebo román. Nezdá se dokonce ani pravděpodobné, že její existence byla podminěna institucí moderní policie a nových pátracích metod. Vždyť odhalení zločinu bylo odedávna spojeno především se zločinem samotným, po pachateli zlého činu se pátralo odjakživa. Ostatně i to, čemu se říká policie, bývalo v nějaké formě už i ve starém Babyloně.

A proč tedy detektivka jako žánr vznikla v polovině minulého století? Kde se tak najednou vzala – anebo: copak že se objevila tak pozdě?

To je otázka, která nás zajímá, to je ta záhada detektivky, kterou se pokusíme zkoumat.

Tak jako žádná životní forma, ani žádná forma literární nevzniká bezdůvodně. Je něčím přivolaána, je tu jako projev nějaké potřeby, anebo aspoň nějaké krize. U detektivky se snadno stává, že je chápána právě jen jako jev krizový. A je tomu tak nejen u detektivky, je vůbec údělem takzvaných lehkých žánrů, že jsou permanentně v podezření, že se zas a zas pojmají jako polohodnota nebo nehodnota. Detektivka se – poctivě vzato – vlastně většinou ani k literatuře nepočítá, spíš se mezi ostatními důstojnými žánry jen trpí. A také ovšem všelijak ospravedlňuje. A toto pomlouvání i omlouvání má společný základ: detektivka je problém.

Začneme ale trochu soustavně. První detektivní příběhy napsal slavný americký básník Edgar Allan Poe, který zemřel čtyřicetiletý v roce 1849. On to byl, kdo uvedl na scénu prvního soukromého detektiva, jmenoval se August Dupin a stal se praotcem nesčíslného počtu soukromě detektivního potomstva. Teprve deset let po Pooově smrti se narodil anglický prozaik Conan Doyle a zemřel překvapivě nedávno – v roce 1930. Říkám překvapivě nedávno, protože Doyleův soukromý detektiv Sherlock Holmes nám připadá jako literární postava pradávna. V každém případě je to detektiv už klasický a značně staromódní. To samo ukazuje na vitalitu detektivního žánru – nedávni jeho hrdinové jsou už prudkým vývojem antikvováni.

A teď jsme u té poněkud komické věci: detektivka se považuje za méněcenný literární druh, přestože hned první, zakladatelské detektivky Pooovy jsou počítány k vrcholům moderního slovesného umění. Ti, kdo